

PAPER DETAILS

TITLE: En Erken Kayitlardan Pers Hâkimiyetine Kadar Ana Hatlariyla Keldâniler

AUTHORS: Abdulgani KAÇAR

PAGES: 322-343

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2663113>

En Erken Kayıtlardan Pers Hâkimiyetine Kadar Ana Hatlarıyla Keldâniler*

Abdulgani KAÇAR¹

Öz

Bu çalışma, Hristiyanlık öncesi tarihleri hakkında Türkiye’de yeterli araştırma bulunmayan Keldani halkının, yazılı kayıtlarda ilk geçmeye başladıkları M.Ö. I. Bin yıl başlarından, Mezopotamya’nın Pers hâkimiyetine girdiği M.Ö. 6. yüzyıla kadarki tarihlerine odaklanmaktadır. Eskiçağda Güney Mezopotamya’da Basra Körfezi’ne yakın bölgelerde yaşayan Keldânilerin, bu coğrafyaya ne zaman ve nereden geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Hakkındaki ilk kayıtlara Asur kroniklerinde rastlanılan bu halkın, Aramiler ve Sutealılarla aynı dönemlerde Mezopotamya tarih sahnesine çıktığı kabul edilmektedir. Eskiçağ Keldâni tarihi incelendiğinde bu halkın, Babil hâkimiyeti için Asur devleti ile sonu gelmez bir mücadele içerisine girdiği görülmektedir. Özellikle Eskiçağ Asur kaynaklarında sıklıkla karşımıza çıkan Keldâniler, Asur krallığı ile yüzyıllar süren mücadeleler sonucunda M.Ö. I. binyılda Babil tahtını ele geçirerek güçlü bir imparatorluk kurmayı başarmışlardır. Tarihsel süreçte Asur’a karşı elde ettikleri başarılar neticesinde Keldâni toplulukları, Basra Körfezi’ne yakın olan anavatanları Kalde’den kuzeye doğru yayılmışlardır. Hristiyanlığın Mezopotamya’da yayılmaya başlamasıyla daha önceleri Asurî, Aramî ve Keldanî halklarına mensup kişiler, Antakya’yı merkez edinmiş ve dinî bir terim olarak ortaya çıkan “Süryani” ismini almışlardır. Keldânilerin Eskiçağ tarihi hakkındaki mevcut akademik çalışmalar, konuyu derli toplu ve Keldâni halkını merkeze alarak değil daha çok Asur İmparatorluğu’nun Keldânilerle olan ilişkileri üzerinden ele almaktadır. Bu çalışma, Keldânilerin ve anavatanları olan Kalde ülkesinin, en erken yazılı kayıtlardan Babil’in Pers hâkimiyetine girdiği İÖ. 539’a kadarki tarihlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ Tarihi, Eski Mezopotamya Tarihi, Keldâniler, Kalde Ülkesi, Babil, Asur.

* Bu makale 2. Uluslararası El Yazmaları Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ganikacar@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8745-4758.

Makale Gönderilme Tarihi: 21.09.2022, Kabul Tarihi: 04.01.2023

The Chaldeans in Outline from the Earliest Records to the Persian Dominion

Abstract

This study focuses on the ancient histories of the Chaldean people, which do not have sufficient research on their pre-Christian history, from the beginning of the 1st millennium BC, when they first started to be mentioned in written records, to the 6th century BC, when Mesopotamia came under Persian domination, mainly based on Assyrian sources. It is not known exactly when and where the Chaldeans, who lived in Southern Mesopotamia in ancient times, in areas close to the Persian Gulf, came to this geography. It is accepted that this people, whose first records are found in Assyrian chronicles, appeared on the stage of Mesopotamian history at the same time as the Arameans and Suteans. When the ancient Chaldean history is examined, it is seen that this people entered into an endless struggle with the Assyrian state for the domination of Babylon. The Chaldeans, who are frequently encountered in ancient historical sources, after centuries of struggle with the Assyrian kingdom seized the Babylonian throne in the 1st millennium BC. and established a powerful empire. Over time, the Chaldean tribes spread northward, leaving their homeland of Chaldea, which is close to the Persian Gulf. With the expansion of Christianity in Mesopotamia, people who were previously members of Assyrian, Aramaic and Chaldean peoples, took Antakya as their center and took the name "Syriac", which appeared as a religious term. Existing academic studies on the ancient history of the Chaldeans do not deal with the subject neatly and centered on the Chaldean people, but rather through the relations of the Assyrian empire with the Chaldeans. This study aims to shed light on the history of the Chaldeans and their homeland Chaldea, from the earliest written records to 539 BC, when Babylon came under Persian rule.

Keywords: Ancient History, Ancient Mesopotamia, Chaldeans, Chaldea, Babylon, Assur.

Extended Abstract

The word Chaldean is a Semitic name derived by adding the letter "n" between two consecutive vowels of the word "Kaldai" in ancient sources meaning Chaldean. This people, who played an important role in the history of Ancient Mesopotamia and especially in the Early Babylonian period, left their homeland, the Arabian Peninsula, at the beginning of the 1st millennium BC, and settled in the Southern Mesopotamian region. While this region was formerly called the "Sea Land" in Assyrian chronicles, the name "Kaldea" is first encountered in the annals of the Assyrian king Asurnasirpal II (884/883-859 BC). Today, the Chaldeans, who live dispersed in Northern Iraq, Syria, Jordan, Turkey and some western countries, took the name "Syriac" together with the Assyrians and Arameans who converted to Christianity with the spread of Christianity in Mesopotamia. The Chaldeans and their country Chaldea appear in historical documents with many different names whose pronunciation is

close to each other. For example, the Chaldeans are referred to as “Kasdai” and “Kasdaya” in Aramaic sources, and as “Keldâniyyun” in Arabic sources. Besides, the Chaldean country is mentioned as mat Kaldu in Assyrian sources, Kasdu in Babylonian sources and Kasddim in Hebrew sources. This region is recorded as Chaldaia or Kaldai in Greek sources, and the people of the region as Chaldaioi. The words Chaldean and Chaldean are used in the same sense as Babylonians and Babylonians in the Old Testament. While the Chaldeans are mentioned as a people living in the south of Babylon in Assyrian sources and the Bible, they are generally mentioned as a religious group associated with astronomy and temples in Greek sources. This is related to the Chaldeans' skills in celestial bodies and celestial divination. The word Chaldean was often used synonymously with the term “astrologer” in the Greco-Roman world. This situation, which is also encountered in Hellenistic literature, continued until late antiquity. Thus, it is understood that the term Chaldean, which was originally used to express a people, became associated with a clergy class dealing with divination and magic over time. The Chaldeans are mentioned as a different group from the Arameans, both in the Bible and in Assyrian documents. In the 1st millennium BC, the Chaldean lands were divided into five regions: Bît-Dakkûri, Bît-Šilâni, Bît-Ša'alli, Bît-Awkâni/Amukâni, and Bît-Yakin. The Arameans, on the other hand, have about forty tribes, large and small, in the Babylonian region, and these groups are mainly located in the east of the Tigris River, close to the Elam border. In the historical process, the use of the term bît, “ev(i)” before the name of each tribe, by both the Arameans and the Chaldeans, has led to interpretations that these tribes are the same. However, there are some historical data showing that these two peoples were different from each other. For example, according to written records, the Chaldeans were more wealthy than the Aramaic groups. As a matter of fact, it is recorded in the Assyrian annals that the Chaldeans paid large amounts of tax to the Assyrian kingdom. Another difference is that the Chaldean tribes were generally larger and more unified than their Aramaic contemporaries. In addition, it is seen that the Chaldeans are more inclined to settle down and are more politically united than the Aramaic tribes. On the other hand, it is known that the Chaldeans have spoken Aramaic since at least the Neo-Babylonian Period. Indeed, the first Aramaic inscription is probably from the time of the Chaldean king Nabû-mukîn-zêri as well. A large part of the political history of the Chaldeans is their struggle with Assyria. The Chaldean tribes living in the alluvial swamp lands of Southern Mesopotamia wanted to seize the lands in the north, which were more suitable geographically and economically, and for this purpose they organized constant attacks on the Babylonian kingdom. The Assyrian state, on the other hand, aimed to gain income from commercial activities in the region by taking the lands close to the Persian Gulf, where the Chaldeans and Arameans inhabited, under control, and this situation inevitably brought the Chaldeans and Assyrians into conflict. During this struggle, from the 8th century BC onwards, the Chaldeans occasionally succeeded in seizing the Babylonian throne. The first Chaldean leader to ascend the Babylonian throne was Eriba-Marduk (770-761 BC), a member of the Bît -Yakin tribe. The Chaldeans succeeded in

seizing the Babylonian throne permanently as a result of centuries-long struggles with the Assyrian kingdom and finally established the Chaldean empire in 625 BC. After the conquest of Babylon, the name Chaldean became synonymous with Babylon in time, and the Chaldeans adapted to Babylonian culture and used Semitic Babylonian, which was the same as Assyrian except for minor differences in sound and character. In this period called New Babylon, the city of Babylon was turned into a center of science and culture, and transformed into a legendary city with monumental architectural works. The Chaldean-Assyrian struggle did not stop in this period as well, and continued until the Assyrian Empire collapsed in 612 BC as a result of the Med-Scythian-Babylonian alliance. The Chaldean empire, which became the only power in Mesopotamia with the collapse of the Assyrian empire, successfully expanded its sphere of influence from the Persian Gulf to the Levant region by being successful in its struggles with the Egyptian empire in the Eastern Mediterranean. The Chaldean empire continued to exist until the Persian king Cyrus II captured Babylon in 539 BC. The Persians accepted the Chaldeans as masters of literacy, all magic arts and celestial divination, and as a result, after Babylon came under Persian domination, the name Chaldean gained a meaning that encompasses everyone who is skilled in these fields, regardless of race.

Giriş

Keldâni halkı, Eski Mezopotamya tarihinin önemli figürlerinden biri olmasına rağmen Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar genellikle bu halkın Hristiyanlık sonrası ile modern tarihleri üzerine yoğunlaşmıştır. Oysaki *Keldâniler*, yüzyıllarca Asur gibi güçlü bir imparatorluğun güneyde en fazla mücadele ettiği topluluklardan biridir. Yani sıra bu halk, Yeni Babil ya da *Kalde* olarak bilinen ve Mezopotamya tarihinde önemli bir yeri olan bir devletin kurucularıdır. Elimizdeki kaynaklarda Eskiçağ’daki siyasi tarihleri hakkında detaylı bilgiler bulunan *Keldâniler*, Mezopotamya’nın Basra Körfezi’ne yakın anavatanları “*Kalde ülkesinde*” yaşamışlardır. Tarihsel süreç içerisinde Güney Mezopotamya’dan, coğrafi ve ekonomik olarak yaşamaya daha elverişli olan kuzeye doğru yayılmak isteyen *Keldâni* topluluklar, karşılarında dönemin güçlü krallığı Asur’u bulmuştur. Asur kral yıllıklarından takip edilen Asur-*Keldâni* mücadelesi yüzyıllarca sürmüş ve nihayetinde Babil’in *Keldâni* kontrolüne girmesiyle başlayan süreç, Asur imparatorluğunun yıkılmasına kadar devam etmiştir.

Siyasi başarılarının yanında Keldaniler Eski Mezopotamya’nın entelektüel yaşamında da önemli etkileri olan bir halktır. Bu halk, yaşadıkları dönemde özellikle astroloji konusundaki maharetleriyle tanınmıştır. Nitekim Âramice/Süryanice’deki *Keldi* fiilinden türeyen *Keldâni* kelimesi, eski dönemlerden beri astrolog, müneccim gibi anlamlara gelmektedir (Albayrak, 1997: 29) ve muhtemelen bu isim, sahip oldukları maharete ithafen, kendilerine komşu halklar tarafından verilmiştir. *Keldâni* sözcüğünün, benzer biçimde Grek kaynaklarında da “astronom” ile eş anlamda kullanılması, bu halkın astroloji ilmiyle olan bağını teyit etmektedir. İlkçağda Mezopotamya’daki komşuları tarafından göksel kehanet konusundaki hünerleriyle tanınan *Keldâni* halkı, modern astronomi biliminin gelişmesine de büyük bir katkı sunmuştur (Oates, 2004: 120). Babil’de, İ.Ö. III. bine kadar geriye giden astroloji ilmi, kehanet yapmak için ay, güneş, yıldızlar, gezegenler ve hava durumunun gözlenmesini kapsamaktaydı. Gök cisimlerine ve hava durumuna bakılarak yapılan kehanetler, her zaman kral ve devletle ilgiliydi. *Keldânilerin* yönetimindeki Babil’de 5. yüzyıldan itibaren bu alanda çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Önceleri, içinde hesaplamaların yer aldığı göksel kehanetlerin yazılı olduğu metinler yalnızca iki tabletten oluşmaktayken, *Keldâniler* hem nitelik olarak bu alana büyük katkılar sunmuş hem de göksel kehanet ile ilgili çok sayıda kayıt oluşturmuşlardır. *Keldânilerin*, örneğin burçlara verdikleri işaretler gibi, bu alana yaptıkları katkılar, Mısır, Hindistan, Yunan ve Roma gibi çevre kültürler tarafından da benimsenmiştir (Jursa, 2017: 133).

Keldânilerin erken Eskiçağ tarihleriyle ilgili ana kaynakların başında, Asur ve Babil yazıtları gelmektedir. Bu konuda yazılmış en değerli kaynaklardan biri, D. D. Luckenbill’in 1926 yılında Chicago Üniversitesi tarafından yayınlanan ve iki ciltten oluşan eseri, *Ancient Records of Assyria and Babylonia* (ARAB) serisidir. Söz konusu seride, en erken krallardan başlayarak kral yıllıkları da dâhil Asur ve

Babil'den kalan yazıtların İngilizce çevirileri verilmiştir. Bunun yanında, Strabon ve Herodotos gibi antik Yunan yazarları tarafından kaleme alınan eserlerden faydalanılmıştır. Fakat burada belirtmek gerekir ki antik Yunan kaynakları M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda yazıldıkları için Keldanilerin en erken tarihleri ile ilgili birincil kaynaklar değildir. Ayrıca bilimsel nitelikte olmasa bile yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal yapısıyla ilgili önemli bilgiler içeren Kitab-ı Mukaddes de *Keldâniler* hakkında bilgiler sunmaktadır. Makalede, Kutsal Kitab'ın, İbranice ve Aramca yazılmış ve Eski ve Yeni Ahit metinlerinin tamamını kapsayan, New World Translation of the Holy Scriptures'ın 1984 İngilizce basımını temel alan “Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi” adlı versiyonundan faydalanılmıştır. Yine belirtmek gerekir ki *Keldânilerin* erken tarihleri ile ilgili kendi yazdıkları herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu dönemle ilgili başvurabileceğimiz tek kaynak Asur ve Babil yazıtlarıdır. Bu durum doğal olarak Keldani-Asur ilişkilerini Asur krallarının bakış açısıyla görmemize neden olacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, *Keldâni* tarihi ile ilgili çok sayıda modern akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaları altı grupta toplamamız mümkündür. İlk gruptaki eserler, özellikle *Keldâni* halkının Hristiyanlaşma süreçlerine ve Hristiyanlık sonrası ile modern tarihlerine odaklanmaktadır. Örneğin; Kadir Albayrak'ın “*Keldâniler ve Nasturiler*” adıyla yayınladığı kitap, bu halkın Eskiçağ tarihi ile ilgili yüzeysel bazı bilgiler içermekle birlikte daha ziyade onların Hristiyanlaşma sürecine ve sonraki gelişmeler üzerine yoğunlaşmıştır. İkinci gruptaki eserler; Eski Mezopotamya tarihi ya da Eskiçağ tarihi ile ilgili genel çalışmalardır ve bu eserlerde genellikle *Keldânilerin* Eski Mezopotamya tarihindeki rollerine yüzeysel olarak değinilmektedir. Kemalettin Köroğlu'nun, “Eski Mezopotamya Tarihi”, Turgut Yiğit'in, “Eski Mezopotamya Tarihi”, Amelie Khurt'un “Eskiçağda” Yakınoğu adlı eseri ve Diakov-Kovalev'in, “İlkçağ Tarihi” adlı eseri ile Hrouda'nın, “Mezopotamya” adlı çalışmaları, bu gruptaki eserlere örnek olarak verilebilir. Üçüncü gruptaki eserler, Babil devleti/kenti hakkında yapılmış çalışmalardır. Bu tür eserlerde, özellikle Babil'in Keldani yöneticilerin eline geçtiği Yeni Babil Dönemi ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Örneğin; Michael Jursa'nın, “Babililer” adlı eseri, yine Joan Oates'in Babil tarihi ile ilgili oldukça kapsamlı, “Babil” eserleri bu grupta sıralanabilir. Dördüncü gruptaki eserler, *Keldânilerin* Eskiçağ'da komşu oldukları Aramiler hakkında yapılan ve dolaylı olarak *Keldânilerden* bahseden çalışmalardır. Örneğin; Arnold T. Bill'in, “Aramean Origins: The Evidence from Babylonia” adlı makalesi, Arami tarihi üzerine yoğunlaşmakla beraber *Keldâniler* hakkında da bazı bilgiler sunar. Beşinci grupta ise yine Kadir Albayrak'ın Keldaniler maddesini kaleme aldığı, “TDV İslam Ansiklopedisi”, “Jewish Encyclopedia” ve “Encyclopaedia Britannica” gibi ansiklopediler yer almaktadır. Bunlardan özellikle Yahudi tarihi üzerine yoğunlaşan ve dolayısıyla Yahudilerin komşu halklarına da değinen Jewish Encyclopedia'da *Keldânilerle* ilgili değerli bilgiler bulunmaktadır. Son olarak astroloji tarihi ve *Keldânilerin* astronomi bilimine sundukları katkılar hakkında çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Rocheberg-Halton'un, “New Evidence for the

History of Astrology” ve Rocheberg’in, “Babylonian Astral Science” gibi makaleleri, daha önce belirttiğimiz üzere, astroloji ve göksel kehanet konusunda uzman olan Keldaniler ve onların astronomi biliminin gelişimine sundukları katkılar konusunda bilgiler içermektedir.

Belirtilmesi gereken bir diğer konu, *Keldânilerin* Eskiçağ tarihleriyle ilgili kendi yazdıkları bir kaynağın bulunmayışdır. *Keldâni* halkının en erken tarihi ile ilgili elimizde sadece Asur Devleti’nden kalan kral yıllıkları bulunmaktadır. Bu durum, konuyla ilgili yapılan çalışmaların Asur bakış açısıyla yazılmasına neden olmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerden de görülmektedir ki *Keldânilerin* Eskiçağ tarihiyle ilgili derli toplu ve *Keldânileri* odağa alan bütüncül bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Keldani halkının en erken yazılı kayıtlardan başlayarak Babil’in Pers hâkimiyeti altına girdiği M.Ö. 6. yüzyıl ortalarına kadarki tarihlerine, araştırmacılara bir fikir edindirecek kadar ıyık tutmaktır. Çalışmada, yaklaşık 400 yıl gibi, aslında bir makale için oldukça uzun sayılabilecek bir süreç ele alınmıştır. Bunun nedeni; *Keldânilerin* Eskiçağ’da belirli bir özellikleriyle ilgili bir makale oluşturacak kadar yeterli bilginin bulunmamasıdır.

1.1. *Keldâniler* ve Kalde Ülkesi Hakkında İlk Yazılı Kayıtlar

İlkçağ Mezopotamya tarihinde ve özellikle de Yeni Babil Devleti zamanında önemli bir rol oynayan *Keldâni* halkının Eskiçağ tarihleri hakkındaki bilgilerin ana kaynağı, Asur kral yıllıklarıdır. Bunun yanında, Grek kaynaklarından ve Kitab-ı Mukaddes’ten de birtakım bilgiler elde etmek mümkündür. Köken olarak Arap oldukları düşünülse de aslında bir Batı Sami grubu olan (Jursa, 2017: 37) ve diğer Sami kavimler gibi kabileler halinde örgütlenen *Keldâniler*, (Oates, 2004: 118) yazılı kayıtlarda safkan bir topluluk olarak geçmektedir. Öteki Sami gruplar gibi onların da anavatanı muhtemelen Arabistan’dır ve bilinmeyen bir tarihte buradan göç edip Basra Körfezi yakınlarındaki “Deniz Ülkesine” gelip yerleşmişlerdir. Yazılı kayıtlardan anlaşıldığına göre *Keldâni* halkı, Babil’de *Aramiler* ve *Sutilerle* aynı tarihlerde ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Babil’i fethettiklerinde isimleri Babilli ile eş anlamlı hâle gelen ve hızla Babil kültürüne adapte olan *Keldâniler*, dil olarak ses ve karakter bakımından küçük farklılıklar dışında Asurca ile aynı olan Semitik Babilceyi kullanmışlardır.²

Keldâniler ve İlkçağ’daki anavatanları olan *Kalde*, yazılı literatürde geçmişten bugüne telaffuzu birbirine yakın birçok farklı isimle karşımıza çıkar. Albayrak’ın belirttiğine göre bu halk, Aramice kaynaklarda *Kasdai* ve *Kasdaya*; Arapça kaynaklarda *Keldâniyyun* olarak geçer (Albayrak, 2002: 207). Yine *Kalde* ülkesi, Asurca kaynaklarda *mat Kaldu*, Babilce kaynaklarda *Kasdu* ve İbrani kaynaklarında *Kasddim* olarak yer alır.³ Aynı bölge Grekçe kaynaklarda, *Chaldaia*

² “Chaldea”, *Jewish Encyclopedia* (Erişim: 08 Kasım 2021).

³ “Chaldea”, *Encyclopedia Britannica* (Erişim: 09 Kasım 2021).

vaya *Kaldai* halkı ise *Chaldaioi* olarak kaydedilmiştir. Albayrak Eski Ahit'te *Kalde* ve *Keldâni* kelimelerinin, Babil ve Babillilerle aynı anlamda ayrıca *Keldâni* sözcüğünün Babil'in merkezinde dinî görevleri *Keldâniler* üstlendiklerinden, Bel-Marduk rahibini ifade etmek için kullanıldığını yazmıştır (Albayrak, 2002: 207).

Keldânilerin anavatanı, Asur kroniklerinde önceleri “Deniz Ülkesi” olarak geçerken *Kaldea* adına ilk olarak Asur kralı II. Asurnasirpal'in (İÖ. 884/883-859) yıllıklarında rastlanır (Luckenbill, 1926). Muhtemelen İ.Ö. 11. yüzyıldan daha geç olmayan fakat tarihlendirmesi yapılmamış bir merkezi Asur belgesinde KUR Kal-da-ie-e^{meş} ifadesi bir defa geçmektedir. Bununla birlikte, burada kastedilenin Güney Mezopotamya'daki *Kalde* anavatanı olup olmadığı net değildir. Dolayısıyla elimizdeki ilk güvenilir kayıt, yukarıda bahsettiğimiz II. Asurbanipal zamanına ait İÖ. 878 yılına tarihlenen belgedir (Zadok, 1985: 50). Asur kralı burada *Keldâniler* üzerine bir sefer düzenlediğinden ve onları alt ettiğinden bahsetmektedir:

...Egemenliğimin korkusu Karduniaş topraklarına kadar uzandı ve ordularımın dehşet verici korkusu Kaldu ülkesini ezdi (Luckenbill, 1926: 160-161).

Keldâniler ve *Kalde ülkesi*, Kitab-ı Mukaddes'te de birçok yerde karşımıza çıkar. Örneğin bunlardan birinde, *Kalde ülkesi* İbrahim peygamberin, Harran'da yaşamaya başlamadan önce Mezopotamya'da yaşadığı yer olarak zikredilir.⁴

Grek kaynaklarında da *Keldâni* halkından ve *Kalde* ülkesinden sıklıkla bahsedilmektedir. Örneğin; Herodot kitabında Babil kentinden bahsederken *Keldânileri* tapınakla ilişkili bir grup olarak anlatır.⁵ Strabo'nun “Coğrafyası'nda” ise *Keldâniler* astronomide ileri bir topluluk olarak geçer ve Greklerin astronomi hakkındaki bilgilerini onlardan aldıkları belirtilir.⁶ *Kalde* ülkesinin Babil'in güneyinde bulunduğunu söyleyen Strabo, Babil kentinde astronomi ile ilgilenen yerel *Keldâni* filozoflar için bir bölge tahsis edildiğini anlatır. Bir *Keldâni* kabilesinin, Pers Körfezi'ne ve Araplara komşu bir bölgede, meskûn olduğunu ve *Keldâni* astronomların birkaç kabilesinin olduğunu aktarır. Bu kabilelerden ikisi, *Orcheni* ve *Borsippeni* kabileleridir. Strabo eserinde ayrıca Cidenas, Naburinas ve Sudinus gibi bazı *Keldâni* matematikçilerin adlarını zikreder ve dikkate değer başka birçok şahsın daha varlığından bahseder.⁷ Bir diğer Grek yazar Diodorus, Rocheberg'in aktardığına göre, *Keldânilerin* gezegenleri gelecek hakkında öngöründe bulunmak için kullanılacak araçlar olarak gördüklerini söyler. Onlara göre bu cisimler, bazen yükselişleri bazen düzenleri ve bazen de renkleriyle kendilerini yakından gözlemlemeye hevesli olanlara yaklaşan olayların işaretlerini verir (Rocheberg, 2020: 8). Greco-Roman dünyasında “astrolog” terimi ile *Keldâni* terimi arasında kurulan bu ilişki, Helenistik literatürde de sıklıkla karşımıza çıkar ve *Keldânilerin* bu ünü geç antik çağa kadar devam eder. Yunan ve Romalı

⁴ Başlangıç 11:31.

⁵ Herodot, *Historia*, I/227-228.

⁶ Strabo, *The Geography of Strabo Book XVII*, /85.

⁷ Strabo, *The Geography of Strabo Book XVI*, VII/203.

yazarlar tarafından, *Keldânilerin* bilge geleneklerine yapılan birçok referans, astrolojide Greklerce gerçekleştirilen gelişmeler için itici gücün Babil'den kaynaklandığını göstermektedir. Aslında, bir halkı ifade etmek için kullanılan *Keldâni* terimi, zamanla bir din adamları sınıfıyla ilişkili hâle gelmiştir. Helenistik dönemle birlikte, “doğu bilgeliği” neredeyse moda bir ifade hâline gelmiş ve Babil/*Kalde*, Mısır ve Pers/Zerdüştlük gelenekleri Grek kaynaklarında birbirine karışmıştır. *Keldâni* teriminin, astroloji mesleğiyle özdeş hâle geliş tarihinin izlerini sürmek zor olsa da bu değişiklik Helenistik bir yenilik gibi görünmektedir. Yanı sıra, Rocheberg-Halton'un belirttiğine göre, Helenistik kaynaklarda bu terim, İ.Ö. II. yüzyılda çeşitli kâhin türleri arasında, I. yüzyılda ise hem bir meslek adı hem de bir halk adı olarak geçmektedir (Rocheberg-Halton, 1984: 115).

İÖ. I. binyılda yapılan Sami göçleriyle aşağı Mezopotamya'ya gelip yerleştikleri varsayılan *Keldâni* kabilelerin çoğu yarı-göçebe bir yaşam sürdürmüş fakat bazı gruplar etrafı surlarla çevrili şehirlerde yerleşik olarak yaşamıştır (Jursa, 2017: 37). Bu dönemlerde *Keldâni* toprakları:

1. Bît-Dakkûri
2. Bît-Şilâni
3. Bît-Şa'alli
4. Bît-Awkâni/Amukâni
5. Bît-Yakîn

olarak beş bölgeye ayrılmış durumdadır ve Uruk ile Babil arasındaki tüm bölge, *Keldâni* aşiretleri olan *Bît-Awkâni* ve *Bît-Dakûri*'ye aittir (Zadok, 1985: 21). Bu beş *Keldâni* kabilesinden yalnızca üçü Babil tarihinde önemli rol oynamıştır. Bunlar en etkili ve en büyük kabileler olan Borsippa'nın güneyindeki *Bît-Dakûri*, Fırat boyunca uzanan daha güneydeki *Bît-Awkâni/Amukâni* ve Dicle boyunca uzanan daha doğudaki *Bît-Yakîn*'dir (Arnold, 2011: 182). Bu dönemde bilinen *Keldâni* kralların büyük bir kısmı Babilce isimler taşımaktadır ve (Khurt, 2013: 11/23), nüfusun büyük bölümü Güney Babil bölgesindeki deltada, bir kısmı ise Babil kentlerinde ikamet etmektedir (Jursa, 2017: 37). *Kalde* toprakları muhtemelen sadece *Keldâniler* tarafından değil, aynı zamanda *Aramiler* ve *Araplar* tarafından da meskûn edilmişti. Bu nedenle, III. Tiglat-Pileser tarafından, *Bît-Awkâni* ve *Bît-Dakûri*'den sürülen *Banitalı*, *Belalı*, *İllillalı* ve *Naqqabalı* kavimlerin, *Keldâni* veya diğer Batı Sami grubundan olmaları muhtemeldir. Bahsi edilen *Keldânilerin* çoğunluğunun Babilce isimleri vardı. Kâr-Nabû'dan gelenler de dâhil olmak üzere, *Keldânilerin* Babilce olmayan isimleri Aramice olarak açıklanabilir (Zadok, 1985: 53).

Eskiçağ'da *Kalde* ülkesi için iki farklı tabir kullanılmıştır. Öncelikle, erken dönemde Pers Körfezi'nin kuzey ve muhtemelen batı kıyıları boyunca uzanan Güney Mezopotamya'daki küçük bir bölgeye *Kalde* denmiştir. Bunun yanında Asur dilinde *mat Kaldi*, "*Kalde ülkesi*" olarak adlandırılan bölge için *mat Bît Yakîn*,

“Bīt Yakīn ülkesi” ifadesi de kullanılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla *Keldânilerin* merkezi olarak kabul edilen Bīt Yakīn topraklarının liderine, tıpkı Babil krallarının sürekli olarak başkent Babil’in kralı olarak adlandırılması gibi Bīt Yakīn’in kralı da denmiştir. Buna paralel olarak Basra Körfezi bazen *Kaldai* ülkesi denizi yerine Bīt Yakīn denizi olarak zikredilmiştir. Bu eski *Kalde* ülkesinin sınırlarını tam olarak belirlemek mümkün değildir fakat genel olarak sularını ayrı ağızlardan körfeze boşaltan Fırat ve Dicle’nin haliçleri etrafındaki alçak, bataklık alüvyal arazide konumlanmış olması muhtemeldir.⁸ Zadok, Asur kralı Asurbanipal dönemi (İÖ. 668-627) kayıtlarına göre, Babil’in yani arkaik *Karduniaş*’ın, Akkad/Kuzey Babil, *Kaldu*, *Aramu* ve *Mât Tâmti*, “Deniz ülkesi” bölgelerine ayrıldığını belirtmektedir (Zadok, 1985: 22). Sonraki süreçte, *Keldâni* halkı Babil üzerinde hâkimiyet elde etmiş ve Babil ülkesinin tamamının *Kalde* olarak adlandırılmasını sağlamıştır. *Kalde* İmparatorluğu Pers egemenliğine girdiğinde, *Kaldai/Keldâni* ismi, bir halk ya da ırk adı olarak anlamını yitirmiş ve bir sınıfa belirtmek için kullanılmaya başlanmıştır. Persler, *Keldânilerin* okuma ve yazma konusundaki becerilerini görmüş ve özellikle de onları koruma-sağlatma büyüsü/ak-büyü, sihir, kara büyü ve diğer tüm büyü sanatlarında usta kişiler olarak kabul etmişlerdir.⁹ Bunun neticesinde *Keldâni* adı, ırk fark etmeksizin bu alanlarda mahir olan herkesi kapsayan bir anlam kazanmıştır.

Bazı araştırmacılar *Keldânileri* *Aramilerle* bir tutsa da Khurt’un belirttiğine göre *Keldâniler*, Kitab-ı Mukaddes’te de Asur belgelerinde de *Aramilerden* farklı bir grup olarak geçer (Khurt, 2013: II/23). Her iki halk da Sami ırkına mensup olmasına rağmen Asur kralları yazıtlarında bu iki halkı birbirinden ayırt etmeye özen göstermiştir.¹⁰ *Aramilerle Keldânilerin* kökenlerinin farklılığı konusundaki kafa karışıklığının ana nedeni, tarihsel süreçte hem *Keldânilerin* hem de *Aramilerin* her aşiretin adından önce, muhtemelen ortak bir atadan aldıkları *bīt*, “ev(i)” terimini, kullanmaları olmuştur (Arnold, 2011: 183). Diğer taraftan, elimizde bu iki kavmin bazı noktalarda birbirinden ayrıştığına dair birtakım tarihsel veriler de bulunmaktadır. Örneğin; yazılı kayıtlardan anlaşıldığına göre, *Keldânilerin* *Arami* gruplardan en önemli farkı, onlardan daha varlıklı olmalarıdır (Khurt, 2013: II/23). Babilce isimler kullanan ve Babil’in ekonomik faaliyetlerine katılarak Babil kültürüne hızla uyum sağlayan *Keldâniler*, Basra Körfezi’nin ticaret yollarını kontrol etmeyi öğrenmiş, Asurlulara cömertçe haraç ödemelerine bakılırsa da bu yolla hatırı sayılır bir servet biriktirmişlerdir (Arnold, 2011: 183).

Yaklaşık olarak İ.Ö. 900’lerde Babil’de üç büyük *Keldâni* kabilesi bulunmaktadır. *Keldânilerin* yaşadıkları kentler, Asur metinlerinde “kraliyet kentleri” olarak geçmektedir ve kayıtlara göre bunlar ekonomik yönden oldukça iyi durumdadır. Bahsi geçen bu üç kentten Bīt *Dakkuri*, Babil’in güneyinde; Bīt *Amukani*, Uruk’un kuzeyindeki aşağı Fırat bölgesinde ve içlerinde en güçlü

⁸ Jewish Encyclopedia, “Chaldea” (Erişim: 09.11.2021.)

⁹ Jewish Encyclopedia, “Chaldea” (Erişim: 09.11.2021.)

¹⁰ Jewish Encyclopedia, “Chaldea” (Erişim: 09.11.2021.)

konumda olan *Bit Yakın*, "Deniz Ülkesi" denilen eski Ur kenti çevresinde ve doğuya uzanan bataklık alanda bulunmaktadır. *Aramilerin* ise yine Babil bölgesinde, irili ufaklı yaklaşık kırk kabilesi vardır ve bu gruplar, ağırlıklı olarak Dicle Nehri'nin doğusunda, Elam sınırına yakın bölgelerde konumlanmıştır. *Arami* kabileler de Babil toplumu içinde geleneksel eski kentli nüfusla yan yana yaşamalarına rağmen *Keldâniler* gibi kendi kültürel özelliklerini korumayı başarmışlardır. Bu kavimler, merkez olarak kutsal kabul ettikleri yerleri kullanmış, kentlerini kendileri yönetmiş fakat siyasi olarak Babil'deki krala bağlı olmuşlardır (Khurt, 2013: II/260). Bunun yanında, *Arami* ve diğer Batı Semitik kavim liderlerinin kullandığı *şeyh/nasıku* tabirinden farklı olarak "reis", çoğulu, "ra'şâni", unvanını kullanan *Keldâni* (Zadok, 1985: 53) aşiretler, genellikle *Arami* çağdaşlarına göre daha büyük ve daha birleşik yapıdadır. *Keldâni* kabilelerin her biri, aynı anda birden fazla "şeyh" ile idare edilme eğiliminde olan *Aramilerin* aksine, tek bir reisin kontrolü altındadır. Ayrıca *Keldâni* aşiretler, *Arami* aşiretlere nazaran yerleşik yaşama geçmeye daha eğilimli ve siyasi olarak daha birlik içindedir (Arnold, 2011: 183). Diğer taraftan, ilk *Aramice* yazıtın muhtemelen *Keldâni* kral Nabû-mukîn-zêri İÖ.731-729 zamanından gelmesi bir tesadüf değildir. *Keldânilerin* en azından Yeni Babil Dönemi'nden beri *Aramice* konuştukları bilinmektedir. *Keldâni* dilinin ikincil konumda mı olduğu yoksa *Aramicenin* birincil mi olduğu sorusu henüz tam olarak cevaplanamamıştır. Yeni Babil kaynakları salt sosyolojik bir nedene dayanmamaktadır çünkü *Keldâni* halkı, "Eski Mezopotamyalılar" tarafından, *Aramilerden* daha kadim bir Batı Sami kavmi olarak kabul edilmekteydi (Zadok, 1985: 54).

1.2. Yeni Babil Krallığı'nın Kuruluşuna Kadar *Keldâni*-Asur Mücadelesi

Keldâni toplulukların yerleştiği bölge her ne kadar ticaret yollarının geçtiği bir konumda olsa da toprak verimliliği yönünden nispeten fakir bir coğrafyadır. Bu nedenle onlar kısa süre sonra daha zengin şehirlere ve kuzeydeki Babillilerin ekili topraklarına göz dikmiş ve buralara ulaşmak için büyük bir çaba içerisine girmişlerdir. Bazı *Keldâni* topluluklar barışçıl göç hareketleriyle gelip Babil'e yerleşmiş, bazı liderler ise bağımsız bir krallık kurmak ümidiyle Asur otoritesine karşı sürekli isyan etmiştir.¹¹ İ.Ö. 7. yüzyıla kadar özerk yaşayan *Keldâniler*, 8. yüzyılın başlarından itibaren dönem dönem Babil tahtını ele geçirmeye muktedir olmuşlardır (Jursa, 2017: 37). Diğer taraftan Asurlular da *Keldânilere* karşı II. Asurnasırpal zamanında başlayan ve diğer Asur kralları döneminde de devam eden başta askeri olmak üzere yoğun faaliyetler yürütmüşlerdir. Asur kralı II. Asurnasırpal'in oğlu ve halefi III. Salmanaser (İÖ. 859-824) tarafından İÖ. 850'de yapılan bir seferin kayıtlarına göre kral,¹² *Bit-Dakûru*, *Bit-Awkânu* ve *Bit-Yakîn* kabilelerine karşı savaşmış ve (Zadok, 1985: 50) "Kaldû Denizi/Acı Deniz" olarak adlandırdığı Pers Körfezi'ne kadar olan toprakları ele geçirmiştir.¹³ III.

¹¹ Jewish Encyclopedia, "Chaldea" (Erişim: 09.11.2021.)

¹² Encyclopedia Britannica, "Chaldea" (Erişim: 09.11.2021.)

¹³ Encyclopedia Britannica, "Chaldea" (Erişim: 09.11.2021.)

Salmaneser'in saltanatının dokuzuncu yılında gerçekleşen bu sefer, aslında Asur taraftarı Babil kralı *Marduk-zâkir-şumi*'ye karşı ayaklanan kralın kardeşi *Marduk-bêl-usâte*'ye karşı düzenlenmiştir. Fakat Asur kralının *Marduk-bêl-usâte*'yi yendikten sonra *Keldâniler* üzerine yürümesi, *Marduk-bêl-usâte*'nin *Keldâni* gruplar tarafından desteklendiği ihtimalini akla getirmektedir:

...Kalde'ye doğru aşağı indim. Onların kentlerini zapt ettim. Kalde krallarının hediyelerini kabul ettim. Ordularımın dehşeti, Acı Deniz'e kadar düşmanları yendi (Luckenbill, 1926: I/204).

Kayıtlara göre *Keldâni*-Asur mücadelesi, Asur kralı V. Şamşi-Adad (İÖ. 822-811) döneminde de devam etmiştir.¹⁴ Bu dönemde Babil'in Asur yanlısı kralı *Marduk-zâkir-şumi*'nin ölmesi üzerine Babil tahtına çıkan *Marduk-balassu-iqbi* Asur karşıtı bir politika izlemiştir. Bu durum, V. Şamşi-Adad'ın Babil'e saldırarak kenti yağmalamasına yol açmıştır (Yiğit, 2020: 193). Onun halefi III. Adad-nirari (810-783) zamanında, Babil, Asur kontrolü altına alınmış ve ülkenin kuzeyi Asur hâkimiyeti altına girmiştir (Khurt, 2013: II/264). Diğer taraftan, bu dönemde Asur için en büyük tehlike kuzeydeki Urartu Devleti'dir. Asur'un kuzeyde gücünü arttırma çabaları, siyasi gücün güneye kaymasını ve *Keldâni* liderlerin Babil'de giderek daha etkin konuma gelmelerini sağlamıştır (Hrouda, 2020: 50). III. Adad-nirari'nin ölümünün ardından Asur tahtına çıkan IV. Salmaneser (İÖ. 782-773) zamanında Asur Devleti kuzeyde Urartularla mücadele içerisine girmiş (Yiğit, 2020: 194) ve bu nedenle Asur'da tekrar uzun süren bir istikrarsızlık dönemi yaşanmıştır (Khurt, 2013: II/264). IV. Salmaneser'den sonra Asur tahtına çıkan III. Aşur-Dan (İÖ. 773-MÖ 755) zamanında, yaşanan ayaklanmalar nedeniyle istikrarsızlık devam etmiş ve yanı sıra ülkede bazı salgın hastalıklar baş göstermiştir (Yiğit, 2020: 194). Bu dönemde *Keldâni Bît -Yakin* kabilesine mensup Eriba-Marduk (İÖ. 770-761), fırsatı değerlendirerek yaklaşık İÖ. 770 yılında, Babil tahtını ele geçirmeyi başarmıştır (Khurt, 2013: II/264). Babil ülkesinin ilk *Keldâni* hükümdarı olan Eriba-Marduk hakkında elimizde çok az bilgi bulunmaktadır. Buna göre *Keldâni* kral, tahta çıktıktan sonra ilk olarak *Aramileri* sürekli rahatsızlık verdikleri Babil ve Borsippa çevresinden uzaklaştırmıştır (Oates, 2004: 119). Kısa süren saltanatı esnasında, Babil'de kontrolü sağlayan ve Diyala bölgesindeki Babil otoritesini yeniden inşa eden Eriba-Marduk, (Khurt, 2013: II/264) böylece sonraki *Keldâni* krallar tarafından sülalenin asıl kurucusu olarak kabul edilmiştir (Oates, 2004: 119). Fakat Babil'de sağlanan bu istikrar kısa sürmüş ve neticede Eriba-Marduk Babil tahtının kalıcı olarak *Bît -Yakin* kabilesinde kalmasını sağlayamamıştır (Khurt, 2013: II/264). Kral listelerine göre, Babil tahtına Eriba-Marduk'tan sonra bir başka *Keldâni* kabilesi olan *Bît-Dakkûri*'den Nabu-şuma-işkun (İÖ. 761-748) geçmiştir. Böylece Asur taraftarı Nabu-nasır'ın (İÖ. 747-734) tahtı Nabu-şuma-işkun'dan aldığı 747 yılına kadar Babil tahtı yaklaşık 20 yıl *Keldânilerin* hâkimiyetinde kalmıştır (Oates, 2004: 119).

¹⁴ Encyclopedia Britannica, "Chaldea" (Erişim: 09.11.2021.)

Keldânilerin Babil tahtını ele geçirme arzusu, Asur kralı III. Tiglat-pileser (İÖ. 745-727) zamanında da devam eder. Nitekim, III. Tiglat-pileser başa geçtikten sonra ilk askeri seferini *Kalde* üzerine yapar. Sefer sonucunda Elamlılarla ittifak kurarak Babil'i ele geçirmek isteyen Keldâni gruplar yenilgiye uğratılır (Yiğit, 2020: 197-198) ve Babil'de bir süreliğine istikrar sağlanır. Fakat Babil kralı Nabu-nadin-zeri'nin İÖ. 732'de ölmesi ve yerine II. Nabu-şuma-ukin'in geçmesi esnasında yaşanan karışıklıklar, Keldânilerin Babil tahtını ele geçirmek için tekrar harekete geçmesine neden olur. İÖ. 732'de *Bit-Awkâni/Amukâni* kabilesinden Nabû-mukîn-zêri (İÖ. 732-729), II. Nabu-şuma-ukin'e bir suikast düzenleyerek tahtı ele geçirir ve bu gelişme, Asur kralının dikkatini tekrar Babil'e çevirmesine ve Babil'e müdahale etmesine yol açar. Bazı Nimrud mektupları, Asur'un bu dönemde Keldânilere karşı yaptığı girişimlere ışık tutmaktadır. Buna göre, Asurlular 731'den itibaren Kuzey Babil'e saldırılar düzenlemiş ve bu bölgede bir askeri kontrol noktası kurmuşlardır. Bu faaliyetler III. Tiglat-pileser zamanında, muhtemelen Arami grupların da desteğiyle, başarıya ulaşmış ve neticede Nabû-mukîn-zêri Babil tahtından indirilmiştir. Asur kralının bu etkin politikası, sonraki süreçte en güneydeki *Bit-Yakîni* kabilesinin lideri Marduk-apla-iddina'nın da (İncil'deki Merodak-baladan), III. Tiglat-pileser'in himayesini resmen kabul etmesini ve krala değerli armağanlar sunmasını sağlamıştır. Babil tahtını ele geçiren III. Tiglat-pileser, kendisini Babil kralı ilan ederek Asur ve Babil krallıklarını birleştirmiş (Khurt, 2013: II/265-266) ve böylece Babil'deki egemenlik mücadelesine son vermeyi amaçlamıştır.

Selefleri olan V. Şamşı-Adad (İÖ. 822 – MÖ 811) ve III. Adad-nirari (İÖ. 811 – 783), genel olarak Keldâniler'den bahsederken III. Tiglat-Pileser kroniklerinde beş Keldâni kabilesinin hepsinden bahsedilmektedir. Kayıtlara göre Asur kralı, Keldânilerle giriştiği mücadelede *Bit-Şilâni* kralını öldürmüştü ve krallığın *Şarrabânu*, *Tarbaşu* ve *Yabullu* şehirlerinden binlerce kişiyi yurtlarından sürmüştür. *Bit-Şa'alli*'nin kralı *Zaqiru* da III. Tiglat-Pileser tarafından saldırıya uğramış, yaşanan savaşta III. Tiglat-Pileser galip gelerek *Dûr-Baliḥāya* ve *Malilâti* şehirlerinden sakinlerini sınır dışı etmiştir. Asur kralı kroniklerinde ayrıca başkenti *Şapiya*'nın uzun bir kuşatmaya dayandığı (İ.Ö. 732-729), *Bit-Awkâni*'nin kralı Nabû-mukîn-zêri'ye karşı verdiği mücadeleyi de aktarmaktadır. Buna göre, *Bit-Awkâni* kralı yenilgiye uğratılır ve *Bêlâ* ve *Allallu* kentlerinde yaşayanlar sürgün edilir. Yanı sıra, kralı *Balasu* vergisini ödemediği halde *Bit-Dakkûri* kentleri *Banîtu* ve *Naqâbu* sakinleri de sürgüne maruz kalır. III. Tiglat-Pileser yazıtlarının tamamı bugüne ulaşmadığı için *Bit-Dakkûri*'de de savaş yaşanmış olması muhtemeldir. Yukarıda belirtildiği gibi *Bit-Yakîn* kralı Marduk-apla-iddina da Asur kralına haraç ödemiş ve o tarihte bu krallığa Asurlular tarafından dokunulmamıştır (Zadok, 1985: 50). Asur kralı, Keldânilere karşı yürüttüğü askeri faaliyetleri, kroniklerinde mağrur bir edayla şöyle anlatmaktadır:

Bit-Şilâni'nin tamamını bir çömlek gibi parçaladım. Onların görkemli kraliyet şehirleri *Sarrabânu*'yu yok ettim öyle ki selin vurduğu bir harabe gibi oldu. Onu yağmaladım. Onların kralı Nabû-uşbaşı'yi, kendi kentinin kapısının

önündeki bir direğe astım. Onun topraklarını, karısını, oğullarını, kızlarını, malını-mülkünü sarayının hazinelerini, alıp götürdüm. Bit-Amukani'yi, bir düven gibi ezdim. Tüm halkını ve mallarını Asur Ülkesi'ne götürdüm. Pukudu, Ru'ua ve Li'tau kabilelerini yendim ve onları yerlerinden sürdüm, tüm Aramiler oradaydı. Onları teslim olarak ayaklarımın altına getirdim ve onların kraliyet evlerini ele geçirdim. Karduniaş'ı kontrolüm altına aldım. Kalde'nin Ra'sâni kabilesine haraç ve vergi koydum (Luckenbill, 1926: I/281).

III. Tiglat-pileser dönemine ait yazılı kayıtlardan anlaşıldığına göre, Asurlular *Keldânileri* Babil'in yerli halkı olarak görmüyorlardı. Nitekim, bu dönemde gerçekleşen bir Babil kuşatması esnasında, Asurlular kendileri ile görüşmek için Babil kralının uşağıyla birlikte, kentin Marduk kapısından dışarı çıkan Babillilere şöyle seslenmişlerdir:

28. Gün Babil'e geldik. Marduk kapısı önünde vaziyet aldık (ve) Babilli ... Mukin-zeri'nin uşağı ile münakaşa ettik. Dışarı çıktıklarında Babillilerle birlikte kapının önünde duruyorlardı. Babillilere şöyle dedik: Onlar uğruna neden bize karşı duruyorsunuz? Onların yeri Kaldelilerin yanı ... Aslında Babil bir Kaldeliyi gözetiyor! Sizin kidinnûtu kayda geçmiş bulunuyor (Khurt, 2013: II/313).

III. Tiglat-Pileser öldükten sonra yerine geçen oğlu V. Salmanasar zamanında da (İ.Ö. 726-722) *Keldânilerle* mücadelenin devam ettiği ve *Bit-Dakkûri* sakinlerinin bir kez daha sınır dışı edildiği görülmektedir (Zadok, 1985: 50). V. Salmaneser'den sonra Asur tahtına II. Sargon'un (722-705) geçmesiyle Asur-Babil ilişkileri tekrar bozulmaya başlar. Bu durumdan faydalanan *Bit-Yakîni* aşiretinin lideri, İncil'de Merodak-baladan olarak geçen II. Marduk-apla-iddina (İÖ.721-710), Elam kralının desteğiyle Babil'i Asur hâkimiyetinden çıkarmayı başarır. Asur kralı, II. Marduk-apla-iddina'yı tahttan indirmek için harekete geçer fakat *Keldânileri* destekleyen Elamlılar tarafından 720'de Dicle'nin doğusundaki Der/Deru kentinde yenilgiye uğratılır (Yiğit, 2020: 200). Babil kroniklerine göre II. Marduk-apla-iddina, savaş alanına Elamlılar savaşı kazandıktan sonra gelmiş yani savaşı aslında Elamlılar kazanmıştır (Khurt, 2013: II/267). II. Marduk-apla-iddina, Asur muhalefetine rağmen, 721'den 710'a kadar Babil tahtını elinde tutmayı başarmıştır.¹⁵ *Keldâni* kral, Babil halkına kendisini kabul ettirmek için eski kent sakinlerine geleneksel olarak tanınmış ayrıcalıkları korumuş, kentlilere daha önce el konulan tarlalarını geri vermiş ve Babil'in tapınaklarını yenilemiştir. II. Marduk-apla-iddina ile bitmeyen bir mücadele içerisine giren II. Sargon, 710'da Babil tahtını ondan geri almayı başarır ve onu Elam'a sürer. II. Sargon'un yıllıklarında sık sık II. Marduk-apla-iddina'ya karşı yürüttüğü mücadeleden bahsedilmektedir (Khurt, 2013: II/268). Bu kayıtlardan birinde şu sözleri okuruz:

Asur, Nabû ve Marduk'un yardımıyla, güçlü ordularıyla Fırat'ı geçtim ve yüzümü Bit-Dakkuru'daki Dûr-Ladinnu kentine çevirdim. Terkedilmiş Dûr-Ladinnu'yu yeniden inşa ettim ve oraya savaş alanında güçlü savaşçılarımla yerleştirdim. O kentlere karşı galip gelmeyi başarmamı sağlayan Asur, Nabû

¹⁵ Encyclopedia Britannica, "Chaldea" (Erişim: 10.11.2021.)

ve Marduk'un kudretiyle, Marduk-apla-iddina'nın, Karduniş'in kralı, kendi sarayında can güvenliği konusunda içine korku düştü ve o müttefikleri ve askerleriyle gece vakti dışarı çıktılar ve Elam'ın Yatburu'suna doğru yöneldiler. O kraliyet teçhizatını, yatağını, tahtirevanını, ayak taburesini, kraliyet ibriğini, kolyesini, intikamını alması için rüşvet olarak, Elamlı Şuturnahunde'ye verdi. O hain Elamlı onun rüşvetini kabul etti fakat benim silahlarımdan korktu, onun yolunu kapattı ve daha fazla ilerlememesini söyledi. O intikamcısının sözlerini duyduğu zaman yere çöktü, üstünü başını paraladı, bıçağı aldı kendisini kesti, feryat figan etti. O, müttefikleri ve askerleriyle hemen Yatburu'dan uzaklaştılar ve İkbi-Bêl kentine girerek keder içinde yere oturdular... (Luckenbill, 1926: II/17-18).

II. Marduk-apla-iddina'nın kaçması üzerine *Bit-Yakin* tekrardan Asur kontrolüne girmiş,¹⁶ Kalde-Elam ittifakını birkaç yıllığına bozmayı başaran II. Sargon kendisini yeniden Babil kralı ilan etmiştir (Hrouda, 2020: 54). Asur kralı, *Keldânilere* ve *Aramilere* karşı yürüttüğü yoğun savaşıllardan sonra Babil, Sippar, Nippur, Uruk ve Dêr'in yanı sıra *Bit-Yakini*'nin tapınak şehirleri olan Ur, Eridu, Kissik, Larsa, Nêmed-Laguda ve Kullab'a imtiyazlar vermiş (Zadok, 1985: 50) ve böylece *Keldâni* halkının desteğini almayı amaçlamıştır.

II. Sargon'un ölümünden sonra başa geçen Sanherib (İÖ. 704-681), babası tarafından uygulanan Asur ve Babil krallıklarının bir kral tarafından yönetilmesi uygulamasını kaldırmış Babil tahtına Asurlu bir kral atamıştır. Bu süreçte Elamlıların desteğini alan II. Marduk-apla-iddina, sürgünden dönerek 703'te Babil tahtını tekrar ele geçirir ve *Bit-Yakini*'de bir üs kurar. Fakat *Keldâni* lider, Sanherib ile Kiş kentinde yaptığı savaşı kaybedip tekrar Elam'a sığınır. Kısa bir süre sonra *Bit-Dakkûri*'nin kralı Asur'a karşı ayaklanınca II. Marduk-apla-iddina tekrar geri dönerek güneyde bazı bölgeleri ele geçirmeyi başarır. Bunun üzerine Sanherip tekrar bir sefer düzenler, sonuçta ayaklanmaları bastırarak Babil tahtına oğlu Assur-nadin-şumi'yi (İÖ. 700-694) kral olarak atar (Khurt, 2013: II/270). Fakat *Keldânilerle* ittifak hâlinde olan Elamlılar, İÖ. 694'te Babil'e saldırarak kenti ele geçirir ve Sanherib'in oğlunu öldürüp (Yiğit, 2020: 204) *Bit-Dakkûri* kabilesinden Muşezip-Marduk'un (İÖ. 694-689), Babil tahtına çıkmasını sağlar. Böylece Babil yeniden *Keldâni* hâkimiyeti altına girmiş olur (Khurt, 2013: II/271, 272). Bu gelişmeler üzerine, 689'da Babil üzerine tekrar bir sefer düzenleyen Sanherib, muhtemelen oğlunun öldürülmüş olmasının da öfkesiyle Mezopotamya'daki dini ve kültürel konumuna bakmaksızın kenti yerle bir eder ve halkının neredeyse tamamını katleder. Öyle ki Sanherib kentin taşını toprağını bile Fırat Nehri'ne döktürür ve Marduk heykelini alıp Asur'a götürür (Hrouda, 2020: 55). Sanherib, Ur ve Eridu'yu *Bit-Yakini*'den alarak, Asurnasırpal zamanından beri kendi valilerinin idaresi altında olan tapınak şehirleri ile *Keldânileri* birbirinden ayırma politikasını sürdürmüştür. Bu politika ile söz konusu yöneticiler, Asur çıkarları doğrultusunda *Keldâniler* aleyhine faaliyet yürütmüşlerdir. *Keldânilerin* tüm kabilelerine karşı seferler yürüten Sanherib, yazıtlarında birçok *Keldâni* dâhil

¹⁶ Encyclopedia Britannica, "Chaldea" (Erişim: 10.11.2021.)

208.000 kişiyi sınır dışı ettiğini iddia eder. Sanherib döneminden sonra yazıtlarda *Bīt-Ša'alli* ve *Bīt-Šilāni* kabilelerinden artık söz edilmemesi (Zadok, 1985: 50-51) bahsi edilen sürgünden özellikle bu iki *Keldāni* aşiretin etkilendiğini göstermektedir.

Sanherib'ten sonra Asur tahtına geçen Esarhaddon zamanında (680-669) birkaç *Keldāni* ayaklanması yaşanmış fakat bunlar uzun uğraşlar sonucu bastırılarak Babil'de tekrar düzen sağlanmıştır (Khurt, 2013: II/274). Esarhaddon, Babil'i tekrar inşa edip babasının tahrip ettiği Marduk tapınağını onararak Babil'e karşı uzlaşmacı bir politika izlemiştir (Hrouda, 2020: 56). Diğer taraftan Esarhaddon, o zamanlar (MÖ 680) *Keldāniler* arasında hegemonyaya sahip olan *Bīt-Dakūri*'ye karşı bir sefer gerçekleştirerek muhtemel tehlikeleri bertaraf etmek istemiştir. Sonraki Asur kralı Asurbanipal (İÖ 669-627) zamanında, *Keldāniler* Asurbanipal'in ağabeyi Babil kralı Šamaš-šuma-ukin'in (İÖ. 668-648) müttefiki konumundadır (Zadok, 1985: 50-51). Bu dönemde, *Keldāniler* ve yanı sıra *Aramiler*, *Arap* kabilelerin ve *Elamlıların* desteğini alarak bir kez daha ayaklanmışlardır. Ayrıca Babil kralı olan Šamaš-šuma-ukin de bu isyana destek vermiştir. Asurbanipal bütün ayaklanmaları bastırarak, Šamaš-šuma-ukin öldürülmüştür (Hrouda, 2020: 57). Asur krallığının tekrar güçlenmesiyle *Elamlılar Keldānileri* desteklemekten vazgeçmiş hatta o sırada Elam'da bulunan II. Marduk-apla-iddina'nın oğlu *Elamlılarca* öldürülmüştür. Bunun üzerine II. Marduk-apla-iddina'nın diğer oğlu kaçarak Asur sarayına sığınmış ve Asurlular tarafından *Bīt-Yakīni* kabilesinin hükümdarı olarak atanmıştır (Khurt, 2013: II/276).

Esarhaddon zamanına ait kayıtlarda, kuzeyde Sippar'dan güneyde Bāb-Marrati'ye kadar olan bölgedeki *Keldāni* kabile reislerinden bahsedilmektedir. Bu tasvire göre Babil'in kuzeyinde *Keldāni* toprakları yokmuş gibi görünmektedir. Sanherib'e karşı Uruk, Nippur, Kiş, Kutha ve Sippar şehirlerinde yürütülen savaş benzeri faaliyetler sırasında *Urbi*, *Arami* ve *Keldāni* halklarının adları geçmektedir. Her hlükarda, bu dönemde *Keldānilerin* Kutha ve Sippar'ın daimi sakinleri olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. En kuzeye lokalize edilebilen müstahkem *Keldāni* yerleşimi Marad'dır. Dūr-Ladīni'nin yeri belki daha kuzeyde, örneğin Babil ile Borsippa arasındadır ama bu kesin değildir. Aynı şey Šahrīna kenti için de geçerlidir. Sanherib zamanında, 81'i ismen listelenmiş, 88'i tahkim edilmiş ve 820'si tahkim edilmemiş ve isimsiz *Keldāni* yerleşim yeri kayıtlara geçmiştir (Zadok, 1985: 50-51).

1.3. Yeni Babil/Kalde İmparatorluğu (625-539)

Asur kralı Asurbanipal'in iktidarının (İÖ 669 – MÖ 631/627) son yirmi yılında yaşanan istikrarlı ortam, Asur tarafından Babil'e kral olarak atanan Kandalanu'nun (İÖ. 647-627), 627'de ölümüyle eski kargaşasına geri döner. İ.Ö. 625'te, geçmişi hakkında Asur prensi Sin-šar-iškun tarafından atanmış bir general olduğu dışında pek bilgi bulunmayan Nabupolassar Babil tahtına çıkar (Khurt, 2013: II/279). Neticede, *Keldānilerin* Babil tahtını ele geçirmek için yaptıkları kesintisiz mücadele başarıya ulaşmış ve her ne kadar *Keldāni* olduğu kesin olmasa

da Nabupolassar'ın M.Ö. 625'te tahta çıkmasıyla Babil krallığı *Keldâni* hâkimiyeti altına girmiştir. Böylece *Keldâni* sözcüğü, Yeni Babil Dönemi'nden itibaren "Babilili" sözcüğüyle eş anlamda kullanılmaya başlanmıştır (Zadok, 1985: 50-51).

1.3.1. Nabupolassar (İ.Ö. 626-605)

Yazıtlarında kendisini "hiç kimsenin oğlu" olarak tanıtan Nabupolassar, Babilli tarihçi Berossos tarafından dönek bir Asur komutanı olarak aktarılır. Bu durumda Nabupolassar, eskiden Asur ordusunda görev yapan *Keldâni* ya da *Arami* asıllı bir asker olmalıdır (Jursa, 2017: 43).

Nabupolassar'ın krallığının ilk yılları, hem Babil hem de Asur'da rakip gruplar arasında yaşanan çekişmeler ve Asur ülkesi ile geçmişten beri devam eden çatışmalar nedeniyle kargaşa içinde geçmiştir. Dönemin mektuplarına göre, bazı kentlerde yönetim, askerî ya da politik yollarla, Babil ve Asur yöneticileri arasında sürekli el değiştirmiştir. Diğer taraftan, İran'da Elamlıların varisi olarak kabul edilen ve Hint-Avrupa boylarından oluşan Medler, Keaştarati/Keyaksar adında bir liderin etrafında birleşmiş (Oates, 2004: 134) ve Ekbatana/Hemedan merkezli bir krallık kurmuşlardır (İÖ. 672) (Rawlinson, 2006: 160). Güçlü bir yönetim sergileyen Nabupolassar, Medlerin de yardımıyla Asur'un merkezine kadar ulaşan seferler düzenler. Sekiz yıl süren seferlerin sonunda, Asur'un, Asur, Ninova, Tarbisu, Kalhu ve Harran gibi en önemli şehirlerini ele geçirerek bu kentleri yerle bir eder (Khurt, 2013: II/280). Fakat 616'da Fırat boyunca yukarı doğru çıkan Nabupolassar, eski düşmanlıklarını unutup Yeni Babil Krallığı'na karşı birleşen Mısır ve Asur ittifakına yenilir ve Babil'e geri çekilmek zorunda kalır. İki yıl sonra yani 614'te Med kralı Keyaksar, Asur krallığına bir saldırı düzenler ve Asur kentini ele geçirerek yağmalar. Her ne kadar Nabupolassar ona yetişmeye çalışsa da düştükten sonra kente ulaşmış ve iki kral, burada bir ittifak antlaşması yapmıştır (Oates, 2004: 134). Sonraki süreçte Nabupolassar, Babil'in kuzeyindeki dağlık alanı güvence altına almaya çalışmış fakat burada Asur'un zayıflamasını fırsat olarak kullanıp Levant'ı denetim altına almaya çalışan Mısır İmparatorluğu ile karşı karşıya gelmiştir (Khurt, 2013: II/280). İÖ. 613'te Asurlular Babil üzerine yürümüş, fakat bu defa Med-İskit-Babil orduları birleşerek İÖ. 612'de Ninova'yı kuşatmış ve üç ayın sonunda kenti ele geçirerek Asur İmparatorluğu'na kesin olarak son vermişlerdir. Son Asur kralı Asur-uballit (İÖ. 611-609), Babil'e karşı Mısır ordusuyla Kargamış'ta birleşmiş fakat Mısır güçleri ve Asur ordusunun kalıntıları burada da ağır bir yenilgiye uğramış böylece bu çatışmadan sonra Asur tamamen yok olmuştur (Oates, 2004: 136). Nabupolassar'ın saltanatının son yılı olan 605'te, oğlu ve varisi Nebukadnezzar, Kargamış'a yerleşmiş olan Mısır ordusunu yenerek Mısırlı askerlerin burayı terk etmelerini sağlamıştır. Nebukadnezzar, kaçan Mısır ordusunu takip ederek Hamat'ta ikinci kez yenmiş ve böylece Babil'in etki sahasını oldukça genişletmiştir (Khurt, 2013: II/280). Bu esnada Nabupolassar'ın ölmesi üzerine Babil tahtına Nebukadnezzar geçmiştir.

1.3.2. II. Nabukadnezzar (İÖ. 605-562)

Kutsal kitaplarda kendisinden çokça bahsedilen II. Nabukadnezzar, tahta çıktıktan hemen sonra Kuzey Suriye'nin Mısır kontrolüne girmesini önlemek ve buradan haraç toplamak için bölgeye askerî bir sefer düzenlemiştir. Babil kralı, sonraki on yılında düzenlediği dokuz seferinin sekizini yine bu bölge üzerine yapmıştır. II. Nabukadnezzar İÖ. 601 yılında Mısır sınırına kadar inmiş fakat burada Mısır krallığı ile yapılan savaşta her iki taraf da ağır kayıplar vermiştir (Khurt, 2013: II/281). Bu gelişme üzerine daha önce Babil Devleti'ne haraç ödeyen Yahuda Krallığı, bundan vazgeçmiş ve eskiden olduğu gibi tekrar Mısır'dan yana tavır almıştır. Yahuda krallığı'nı cezalandırmak isteyen II. Nabukadnezzar, İÖ. 597'de Kudüs'ü kuşatmış, Yahuda kralının oğlunu ve 10.000 Yahudi'yi esir alarak Babil'e götürmüştür. İÖ. 595'te Babil'de çıkan iç karışıklıklar esnasında Yahuda Krallığı isyan ederek tekrar taraf değiştirmiş ve Mısır'ın yanına geçmiştir. Bu gelişme üzerine Nabukadnezzar Kudüs'ü tekrar kuşatmış, 18 ay süren kuşatma sonunda kent ele geçirilmiş, surları ve tapınakları yakılıp yıkılarak yerle bir edilmiş ve halkının büyük bir kısmı Babil'e sürgün edilmiştir (Oates, 2004: 136). Mısır krallığının Levant'taki gücünü kırmak isteyen Babil kralı, bu bölgedeki önemli bir Fenike kenti olan Tyros'u on üç yıl boyunca kuşatmış ve sonunda ele geçirerek Babil'e bağlamayı başarmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Babil ve Mısır'ın bölgesel politikaları arasında kalan küçük krallıkların sık sık taraf değiştirdikleri ve güçlüden yana tavır aldıkları görülmektedir (Khurt, 2013: II/281). Doğuya da bir sefer düzenleyen Babil kralı, Elam üzerine yürümüş ve kesin olmamakla birlikte başkenti Susa'yı ele geçirmiştir (Jursa, 2017: 44). II. Nabukadnezzar, ayrıca, başlangıçta doğudaki Medlerle iyi ilişkiler kurmuş fakat iktidarının son dönemlerinde Mezopotamya'ya artan barbar göçlerini önlemek için Sippar'dan Opis'e kadar uzanan ünlü "Med Duvarını" inşa etmiştir (Oates, 2004: 136). Bu dönemde, Asur'a karşı yüzlerce yıldır mücadele yürüten Güney Mezopotamya, nihayet sükûnete kavuşmuştur (Hrouda, 2020: 60).

Babil kentinin günümüze ulaşan anıtsal yapı kalıntılarının çoğunun, Nabupolassar ve II. Nabukadnezzar zamanında inşa edildiği bilinmektedir. Fırat Nehri'nin doğu ve batı yakasında 850 hektarlık bir alana kurulmuş olan Babil, (Köroğlu, 2010: 203). Nabukadnezzar'ın 43 yıllık saltanatı boyunca yaptığı imar faaliyetleriyle efsanelere konu olacak derecede güzel bir kente dönüşmüştür (Khurt, 2013: II/284). Babil kralı kentin kuzeyine kendisi için muazzam bir saray yaptırmış ayrıca saraydan tapınaklara kadar uzanan ve "kutsal tören yolu" olarak adlandırılan kentin anayolu, üzerinde kutsal hayvan tasvirlerinin bulunduğu bir duvarla süslenmiştir (Diakov, 2014: I/190). II. Nabukadnezzar'ın saltanatının son dönemleri ve nasıl öldüğüyle ilgili herhangi tarihi bir bilgi bulunmamaktadır (Oates, 2004: 137).

Nabukadnezzar'dan sonra Babil'de taht kavgaları yaşanmış, onun yerine geçen oğlu Amel-Marduk (İÖ. 562 -560), tahtta iki yıl kalabilmiştir (Yiğit, 2020:

162). Hakkında, Babil ülkesinde pek sevilmediği dışında fazla bilgi bulunmayan kral, (Oates, 2004: 137-138) iki yıl sonra kayınbiraderi Neriglissar tarafından suikaste uğrayarak öldürülmüş ve sonrasında Neriglissar (İÖ. 559-556), Babil tahtında üç yıl süreyle hüküm sürmüştür (Yiğit, 2020: 162). Benzer şekilde Neriglissar hakkında da pek bilgi yoktur. Yalnızca bir kronikte onun Kilikya'ya yaptığı bir seferden bahsedilmektedir. Neriglissar'dan sonra oğlu Labaşi-Marduk tahta geçmiş fakat büyük bir tepkiyle karşılaşmış ve üst düzey devlet görevlileri tarafından üç ay içinde tahttan indirilerek yerine Nabonid tahta çıkarılmış ve böylece (Oates, 2004: 138) bu çalkantılı dönem, Nabonid'in tahta çıkmasıyla son bulmuştur (Khurt, 2013: II/288-289).

1.3.3. Nabonid (İÖ. 555-539)

Yazıtlarında, Nabukadnezzar'ın soyundan olmadığını belirten Nabonid, (Yiğit, 2020: 163) bazı yönlerden gizemli bir kraldır. Babil kralı, Kuzey Mezopotamya'da bulunan ve Asur krallığının son başkentliğini yapan Harran'da yüksek bir memur olan bir babanın ve Sin rahibesi bir annenin oğludur (Jursa, 2017: 45). Annesi Adda-Guppi, Harran'da kendisini tanrı Sin'e adanmış bir kadındır. 102 veya 104 yıl yaşadığı düşünülen Adda-Guppi'nin yaşam öyküsü, dönemin önemli bir ticaret ve inanç merkezi olan Harran'daki Büyük Cami'de bulunmuştur. Nabonid, muhtemelen annesinin etkisiyle, geçmişle oldukça ilgili bir hükümdardır. Ayınlerin doğru şekilde yapılması için uğraşmış, Sumer ve Akkad'dan kalma eski tapınakların süslenmesine özen göstermiştir. Nabonid'in ilk eylemlerinden biri, Med-Babil ordusu tarafından yakılıp-yıkılan annesinin Harran'daki tapınağını onarmak olmuştur (Oates, 2004: 138-139). Daha önce Babil-Med ittifakı tarafından Asur ordusunun geri kalan kısmını yok etmek için yerle bir edilen Harran'da, yıkımdan nasibini almış olan ay tanrısı Sin'in tapınağını yeniden inşa eden kral, tapınaktaki diğer kutsal şeylerle birlikte Sin heykelini de alıp Babil'e götürmüştür. Nabonid teamül dışı bir yolla tahta çıktığından yaptığı faaliyetlerle bu durumun halk üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için uğraşmıştır. Örneğin yazıtlarında, yeni yaptırdığı binalarda daha eski binaların izlerini aradığını belirtmektedir. Bu yazıtlardan birine göre; kral yeni bir bina yapmak için seçtiği alanda, daha önceki krallara ait yazıtlar ve Akkadlı Sargon'un kırık bir heykelini bulmuş, sonrasında heykeli tamir ettirerek yenilediği tapınağa yerleştirmiştir. Ayrıca, bir kızını Ur kentindeki Ay tanrıçasının tapınağına "yüksek rahibe", *ēntu* olarak atamış ve böylelikle eski bir geleneği canlandırmıştır (Khurt, 2013: II/290-292).

Sin tapınağını onarması, Marduk'u arka plana itip yerine Sin'i ön plana çıkarma çabası olarak yorumlanan Nabonid'in yürüttüğü dinî ve idari reformlar, gelenekçi Marduk rahiplerini rahatsız etmiştir. Babil'de gerginliğe neden olan bu durum, ülke ekonomisine enflasyon olarak yansımıştır. Döneme ait belgelere yansıdığına göre İ.Ö. 560-550 arası %50 civarında fiyat artışları yaşanmıştır. Nabonid, nedeni hâlâ tam olarak bilinmeyen bir şekilde, oğlu Bel-şar-usur'u/Belşazar kral naibi olarak atamış ve bir ordunun başında Arabistan'ın

kuzeybatısında, kervan yollarının kesişim noktasındaki Taima vahasına gelip yerleşerek on yıl boyunca burada kalmıştır (Oates, 2004: 140-141). Babil'den uzak kaldığı bu on yıl boyunca, Babil inancında oldukça önemli bir yeri olan yeni yıl şenliklerine de katılmamıştır (Jursa, 2017: 44-45). Nabonid'un Sin'e karşı gösterdiği bu özen ve sonrasında tahtı oğluna bırakarak on yıl boyunca Arabistan'da giriştiği askerî faaliyetler, bazı tarihçiler tarafından tanrı Marduk'u ikinci plana itme çabası olarak değerlendirilir. Buna göre kralın söz konusu "din reformu" çalışmaları Babil halkında hoşnutsuzluğa neden olmuş ve bu durum Persler tarafından kullanılmıştır. Diğer taraftan, kralın reformist kişiliği ile ilgili bu iddialar, hem zamandizinin belirsizliği hem de Nabonid'un Sin kültürünü ne kadar yücelttiğine dair mevcut bilginin azlığı nedeniyle ihtiyatla ele alınmalıdır (Khurt, 2013: II/293).

Nabonid ve selefi II. Nabukadnezzar'ın saltanatları boyunca *Keldâni* kavramı Bâbilli ile eş anlamlı hale gelmiştir. *Keldânilerin* Babil'deki saltanatı Mezopotamya'nın Ahamenîler tarafından İÖ. 539'da alınışına kadar devam etmiştir (Albayrak, 2002: 208). Nabonid'i yenerek Yeni Babil Krallığına son veren Pers kralı II. Kyros (İÖ. 559-530) yazıtlarında bir propaganda aracı olarak Babil kralını tanrısız biri olarak anlatmış (Khurt, 2013: II/289-290) ve böylece onu tahttan indirme eylemine halk nezdinde meşruiyet kazandırmayı amaçlamıştır. Yazılı belgelere göre, Kyros, şiddete başvurmadan Babil'e girmiş, Babil halkı sevmedikleri Nabonid için direniş göstermemiştir (Hrouda, 2020: 62).

Sonuç

Günümüzde başta Irak olmak üzere, Suriye, İran, Türkiye ve bazı batı ülkelerine yayılmış durumda olan *Keldâni* halkı, her ne kadar bugünkü Ortadoğu siyasi arenasında boy gösteremese de Asur devletine karşı verdikleri duraksız mücadeleyle Eski Mezopotamya tarihinde aktif bir rol oynamışlardır. Anavatanları konusunda elimizde net kanıtlar olmasa da dillerinden bir Batı Sami halkı oldukları anlaşılan *Keldânilerin*, Mezopotamya'ya diğer Sami topluluklar gibi Samilerin anavatanı olan Arap yarımadasından gelip yerleştikleri genel kabul görmektedir. Diğer taraftan, *Keldânilerin* Mezopotamya'da tarih sahnesine çıktıkları erken tarihleriyle ilgili *Keldânice* herhangi bir kayıt bulunmaması, bizi Asur kroniklerine yönlendirmiştir. Söz konusu kroniklerden *Keldâni-Asur* mücadelesi kesintisiz olarak takip edilebilmektedir. *Keldâniler* ayrıca Grek kaynaklarında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Diodorus, Herodotos ve Strabon gibi antik Yunan tarihçileri, eserlerinde *Kalde* ülkesi hakkında bilgiler vermekte ve özellikle *Keldânilerin* astronomi alanındaki maharetlerine vurgu yapmaktadırlar. Antik yazarlara göre, *Keldânilerin* astronomiye ilgi duymalarının nedeni, *Kalde* ülkesinin coğrafi konumunun yıldızları gözlemlemeye elverişli bir bölgede olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, Mezopotamya'daki tarihlerinin en erken dönemlerinden itibaren komşu uygarlıklar tarafından, özel bilgilere ve gök cisimlerine bakarak gelecek ile ilgili kehanette bulunabilme özellikleriyle

tanınmaya başlayan *Keldâniler*, zamanla toplumda daha fazla itibar gören bir konuma erişmişlerdir.

Mezopotamya'ya tam olarak hangi tarihte geldikleri bilinmeyen *Keldâni* kabileler ile ilgili ilk yazılı kayıt, İÖ. 9. yüzyılın başlarında hüküm sürmüş Asur kralı II. Asurbanipal dönemine tarihlenmektedir. Babil'in güneyindeki alüvyal bataklık topraklara yerleşen *Keldâniler*, Aramiler ve Araplar ile komşu olarak yaşamışlardır. Zamanla, kuzeydeki daha verimli toprakları ele geçirmek istemiş ve bu amaçla Asur Devleti'yle mücadele içerisine girmişlerdir. Ardı arkası kesilmeyen mücadeleler esnasında bazen Babil tahtını ele geçirmeyi başaran *Keldâni* yöneticiler, nihayet İÖ. 625'te Nabupolassar'ın Babil tahtına geçmesiyle Babil merkezli *Kalde* İmparatorluğu'nu kurmayı başarmışlardır. Bu gelişme, Asur Devleti'nin giderek güç kaybetmesine ve nihayet İÖ. 612'de Med-İskit-Babil ittifakına yenilip yıkılmasına yol açmıştır. Asur krallığının yıkılmasıyla ortaya çıkan siyasi boşluğu doldurmaya çalışan *Kalde* krallığı, Nabukadnezzar ve Nabonid zamanlarında etki alanını Levant bölgesine kadar genişleterek büyük bir imparatorluğa dönüşmüş ve dönemin etkili bir siyasi gücü olan Mısır İmparatorluğu ile rekabete girişmiştir. *Kalde* İmparatorluğuna İÖ. 539'da Pers kralı II. Kyros son vermiş ve böylece *Keldâniler* Mezopotamya siyasi sahnesinden çekilmişlerdir. *Keldâniler*, bu tarihten sonra özellikle göksel kehanet ve büyü gibi konulardaki yetenekleriyle varlığını sürdürmüş ve *Keldâni* adı etnik bir tanım olmanın yanı sıra bir meslek adı gibi kullanılmaya başlanmıştır.

Kaynakça

- Albayrak, K. (2002). "Keldâniler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25. Cilt 207-210. Ankara: TDV.
- Albayrak, K. (1997). *Keldâniler ve Nasturiler* (1. Baskı). Ankara: Vadi.
- Arnold, B. T. (2011). Aramean Origins: The Evidence from Babylonia. *Archiv für Orientforschung*, 52, 179-185.
- Diakov, V., Kovalev S. (2014). *İlkçağ Tarihi* 1. Cilt (3. Baskı). Özdemir İnce (Çev.). İstanbul: Yordam.
- "Chaldea". *Jewish Encyclopedia*. ed. Emil G. Hirsch vd. <https://jewishencyclopedia.com/articles/4213-chaldea>, Erişim: 08 Kasım 2021.
- Herodot. (1975). *Books I-II*. (7th edition). G.P Goold (ed.), A. D. Godley (Çev.). 1975. London: Harvard University.
- Hrouda, B. (2020). *Mezopotamya* (2. Basım). Zehra Aksu Yilmazer (Çev.). İstanbul: Alfa
- "Chaldea". *Encyclopædia Britannica*, Erişim 9 Kasım 2021. <https://www.britannica.com/place/Chaldea>.
- Jursa, M. (2017). *Babilililer* (1. Basım). Firuzan Gürbüz Gerhold (Çev.). İstanbul: Alfa.
- Khurt, A. (2013). *Eskiçağda Yakındoğu* II. Cilt. (3. Baskı). Dilek Şendil (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

- Kutsal Kitap Yeni Dünya Çeviris, New World Translation of the Holy Scriptures (2008). New York: Watchover Bible and Tract Society of New York, Inc.
- Köroğlu, K. (2010). *Eski Mezopotamya Tarihi (7. Baskı)*. İstanbul: İletişim.
- Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia I. (ARAB)*, Illinois: The University of Chicago.
- Oates, J. (2004). *Babil (1. Baskı)*. Fatma Çizmeli (Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Rawlinson, G. (2006). *Medya Krallığı (1. Baskı)*. Nadire Işık (Çev.). İstanbul: Doz.
- Rochberg-Halton, F. (1984). New Evidence for the History of Astrology. *Journal of Near Eastern Studies*, 43/2, 115-140.
- Rochberg, F. (2010). Babylonian Astral Science in the Hellenistic World: Reception and Transmission. *Cas LMU eseries*, 1-11.
- Strabo. (1967). *The Geography of Strabo VIII*. E.H. Warmington (Ed.). Horace Leonard Jones (Çev.). London: Harvard University.
- Yiğit, T. (2020). *Eski Mezopotamya Tarihi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat.
- Zadok, R. (1985). Zur Geographie Babyloniens während des sargonidischen, chaldäischen, achämenidischen und hellenistischen Zeitalters. *Die Welt des Orients*, 16, 19-79.